

NAPRAWIĆ PRZYSZŁOŚĆ

SZTUCZNA INTELIGENCJA A PRAWA PODSTAWOWE

PODSUMOWANIE

3

Kluczowe ustalenia i opinie FRA

5

Ochrona praw podstawowych – Zakres, ocena skutków i rozliczalność

10

Niedyskryminacja, ochrona danych i dostęp do wymiaru sprawiedliwości: trzy tematy horyzontalne

© Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 2021

Powielanie dozwolone pod warunkiem podania źródła.

W przypadku wykorzystywania lub powielania zdjęć lub innych materiałów, które nie podlegają prawu autorskiemu Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej, należy zwrócić się o zgodę bezpośrednio do posiadaczy praw autorskich.

Ani Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, ani żadna osoba działająca w imieniu Agencji nie jest odpowiedzialna za wykorzystanie poniższych informacji.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-214-4	doi:10.2811/27887	TK-04-20-657-PL-C
PDF	ISBN 978-92-9461-218-2	doi:10.2811/5224	TK-04-20-657-PL-N

Zdjęcia:

Okładka: © HQUALITY/AdobeStock

Strona 1: © Mykola Mazuryk/AdobeStock

Strona 3: © Mimi Potter/AdobeStock

Strona 4: © Sikov/Adobe Stock

Strona 7: © Gorodenkoff/Adobe Stock

Strona 9: © VideoFlow/Adobe Stock

Strona 11: © Monsitj/Adobe Stock

„SI to wspaniąta rzecz, ale musimy nauczyć się z niej korzystać.”

(przedsiębiorstwo prywatne, Hiszpania)

„Istnieje ryzyko zbyt dużego zaufania do maszyny.”

(administracja publiczna, Francja)

Sztuczna inteligencja (SI) jest w coraz większym stopniu wykorzystywana w sektorze prywatnym i publicznym, wpływając na codzienne życie. Niektórzy postrzegają SI jako koniec kontroli człowieka nad maszynami. Inni postrzegają ją jako technologię, która pomoże ludzkości stawić czoła niektórym z najbardziej palących wyzwań. O ile żaden z tych opisów nie jest dokładny, o tyle obawy dotyczące wpływu SI na prawa podstawowe wyraźnie rosną, co uzasadnia kontrolę nad jej wykorzystywaniem przez podmioty działające na rzecz praw człowieka.

W sprawozdaniu Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) pt. „Naprawić przyszłość – Sztuczna inteligencja a prawa podstawowe” przedstawiono przegląd obecnego wykorzystania technologii związanych ze sztuczną inteligencją w UE oraz przeanalizowano jej wpływ na prawa podstawowe. Skoncentrowano się na przypadkach użycia w czterech podstawowych obszarach – świadczenia socjalne, prognozowanie kryminologiczne, usługi zdrowotne i reklamy ukierunkowane.

W niniejszym streszczeniu przedstawiono główne spostrzeżenia przedstawione w sprawozdaniu.

Definicja sztucznej inteligencji (SI)

Nie ma powszechnie przyjętej definicji sztucznej inteligencji. Zamiast odnosić się do konkretnych zastosowań, odzwierciedla ona najnowsze osiągnięcia technologiczne, które obejmują wiele różnych technologii.

W badaniach przeprowadzonych przez FRA nie przyjęto precyzyjnej definicji sztucznej inteligencji w odniesieniu do przypadków jej wykorzystania, które przedstawiono w sprawozdaniu głównym. W przypadku wywiadów sztuczna inteligencja została zdefiniowana w sposób ogólny, w nawiązaniu do definicji przedstawionej przez grupę ekspertów wysokiego szczebla ds. SI (AI HLEG) Komisji Europejskiej:

„Termin sztuczna inteligencja odnosi się do systemów, które wykazują inteligentne zachowanie dzięki analizie otoczenia i podejmowaniu działań – do pewnego stopnia autonomicznie – w celu osiągnięcia konkretnych celów. Systemy SI mogą być oparte na oprogramowaniu, działając w świecie wirtualnym (np. asystenci głosowi, oprogramowanie do analizy obrazu, wyszukiwarki, systemy rozpoznawania mowy i twarzy), lub mogą być wbudowane w urządzenia (np. zaawansowane roboty, samochody autonomiczne, drony lub aplikacje internetu rzeczy)”.

*Ta wstępna definicja opracowana przez grupę ekspertów wysokiego szczebla ds. SI była przedmiotem dalszych dyskusji w grupie. Zob. AI HLEG (2019), **A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines [Definicja SI – Podstawowe zdolności i dyscypliny naukowe]**.*

Czego dotyczyły badania naukowe?

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej prowadziła badania w terenie w pięciu państwach członkowskich: Estonii, Finlandii, Francji, Niemczech i Hiszpanii. Zebrała informacje od osób zaangażowanych w projektowanie i stosowanie systemów SI w kluczowych sektorach prywatnych i publicznych na temat sposobu, w jaki odnoszą się one do istotnych kwestii związanych z prawami podstawowymi.

W ramach badania – na podstawie 91 wywiadów indywidualnych – zebrano informacje na temat:

- celu i praktycznego zastosowania technologii SI,
- ocen przeprowadzonych przy korzystaniu ze sztucznej inteligencji oraz mających zastosowanie ram prawnych i mechanizmów nadzoru,
- świadomości dotyczącej kwestii związanych z prawami podstawowymi i ewentualnych istniejących zabezpieczeń,
- planów na przyszłość.

Ponadto przeprowadzono rozmowy z 10 ekspertami zaangażowanymi w monitorowanie lub obserwację potencjalnych naruszeń praw podstawowych dotyczących stosowania SI, w tym ze społeczeństwem obywatelskim, z prawnikami i organami nadzoru.

Bardziej szczegółowy opis metodologii badań i pytań zadawanych w trakcie wywiadów znajduje się w załączniku 1 do głównego sprawozdania, które jest dostępne na [stronie internetowej FRA](#).

„Najważniejszą kwestią jest skuteczniejsze rozpatrywanie spraw. Chodzi o jak najlepsze wykorzystanie umiejętności osób, które zajmują się sprawami.”

(administracja publiczna, Niderlandy)

„Podczas testowania systemu nie zajmowaliśmy się tak naprawdę aspektami prawnymi, sprawdzaliśmy tylko, czy jest opłacalny.”

(przedsiębiorstwo prywatne, Estonia)

Prace FRA w zakresie sztucznej inteligencji, dużych zbiorów danych i praw podstawowych

Sprawozdanie FRA na temat sztucznej inteligencji i praw podstawowych jest główną publikacją wynikającą z [projektu FRA dotyczącego sztucznej inteligencji, dużych zbiorów danych i praw podstawowych](#). Celem projektu jest ocena pozytywnego i negatywnego wpływu nowych technologii, w tym sztucznej inteligencji i dużych zbiorów danych, na prawa podstawowe.

Sprawozdanie to opiera się na ustaleniach z kilku wcześniejszych dokumentów:

- **Facial recognition technology: fundamental rights considerations in the context of law enforcement [Technologia rozpoznawania twarzy – Kwestie praw podstawowych w kontekście egzekwowania prawa]** (2019): w niniejszym dokumencie przedstawiono i przeanalizowano wyzwania związane z prawami podstawowymi, które pojawiają się, gdy organy publiczne stosują technologię rozpoznawania twarzy na żywo do celów egzekwowania prawa. Przedstawiono w nim również krótko działania, które należy podjąć, aby nie dopuścić do naruszenia praw podstawowych.
- **Data quality and artificial intelligence – mitigating bias and error to protect fundamental rights [Jakość danych i sztuczna inteligencja – Ograniczenie stronniczości i błędów w celu ochrony praw podstawowych]** (2019): w niniejszym dokumencie podkreślono znaczenie świadomości i unikania niskiej jakości danych.
- **#BigData: Discrimination in data-supported decision making [#BigData – Dyskryminacja w podejmowaniu decyzji opartych na danych]** (2018): w niniejszym dokumencie omówiono, w jaki sposób może dojść do takiej dyskryminacji i zaproponowano możliwe rozwiązania.

W ramach projektu FRA analizuje również możliwość zbadania konkretnych przykładów wyzwań związanych z prawami podstawowymi przy wykorzystaniu algorytmów do podejmowania decyzji w drodze eksperymentów online lub badań symulacyjnych.

Kluczowe ustalenia i opinie FRA

Nowe technologie diametralnie zmieniły sposób, w jaki organizujemy i przeżywamy nasze życie. W szczególności nowe technologie oparte na danych pobudziły rozwój sztucznej inteligencji (SI), w tym zwiększoną automatyzację zadań zazwyczaj wykonywanych przez ludzi. Kryzys zdrowotny związany z COVID-19 przyczynił się do upowszechnienia sztucznej inteligencji i wymiany danych, tworząc nowe możliwości, ale także wyzwania i zagrożenia dla praw człowieka i praw podstawowych.

Rozwój sztucznej inteligencji spotkał się z dużym zainteresowaniem mediów, społeczeństwa obywatelskiego, środowisk akademickich, organów zajmujących się prawami człowieka i decydentów politycznych. Duża część tej uwagi skupia się na potencjale w zakresie wspierania wzrostu gospodarczego. Mniej uwagi poświęcono temu, w jaki sposób różne technologie mogą wpływać na prawa podstawowe. Jak dotąd nie dysponujemy jeszcze wystarczającymi dowodami empirycznymi na temat szerokiego zakresu praw, jakie wiążą się z wykorzystaniem sztucznej inteligencji, ani na temat zabezpieczeń niezbędnych do tego, aby stosowanie sztucznej inteligencji było zgodne z prawami podstawowymi w praktyce.

19 lutego 2020 r. Komisja Europejska opublikowała białą księgę w sprawie sztucznej inteligencji – *Europejskie podejście do doskonałości i zaufania*. Przedstawiono tam główne zasady przyszłych ram regulacyjnych UE dotyczących sztucznej inteligencji w Europie. W białej księdze zwrócono uwagę na konieczność oparcia takich ram na podstawowych wartościach Unii Europejskiej, w tym na poszanowaniu praw człowieka – art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE).

W sprawozdaniu FRA na temat sztucznej inteligencji i praw podstawowych poparto ten cel, analizując wpływ wykorzystania sztucznej inteligencji na prawa podstawowe. Opierając się na konkretnych „przypadkach użycia” sztucznej inteligencji w wybranych obszarach, skoncentrowano się na sytuacji w terenie w zakresie wyzwań i możliwości w zakresie praw podstawowych przy wykorzystywaniu sztucznej inteligencji.

Sprawozdanie opiera się na 91 wywiadach z urzędnikami administracji publicznej i pracownikami przedsiębiorstw prywatnych w wybranych państwach członkowskich UE. Zapytano ich o wykorzystanie sztucznej inteligencji, ich wiedzę na temat kwestii związanych z prawami podstawowymi oraz praktyk w zakresie oceny i ograniczania ryzyka związanego z wykorzystaniem sztucznej inteligencji.

Ponadto przeprowadzono 10 wywiadów z ekspertami, którzy na różne sposoby zajmują się potencjalnymi wyzwaniami w zakresie praw podstawowych związanymi ze sztuczną inteligencją. Grupa ta obejmowała organy publiczne (takie jak organy nadzoru i kontroli), organizacje pozarządowe i prawników.

Ramy prawne

Nadrzędne ramy praw podstawowych*, które mają zastosowanie do stosowania sztucznej inteligencji w Unii Europejskiej, obejmują Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej (Kartę) oraz europejską konwencję praw człowieka.

Znaczenie ma wiele innych dokumentów Rady Europy i międzynarodowych dokumentów dotyczących praw człowieka. Obejmują one Powszechną deklarację praw człowieka z 1948 r. oraz najważniejsze konwencje ONZ dotyczące praw człowieka**.

Ponadto sektorowe prawo wtórne UE, w szczególności dorobek prawny UE w zakresie ochrony danych i unijne przepisy dotyczące niedyskryminacji, pomagają chronić prawa podstawowe w kontekście sztucznej inteligencji. Zastosowanie mają również przepisy krajowe państw członkowskich UE.

* Szerzej na ten temat zob. FRA (2012), *Bring rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union [Urzeczywistnienie praw – Sytuacja w zakresie praw podstawowych w Unii Europejskiej]*, Luksemburg, Urząd Publikacji Unii Europejskiej.

** Do najważniejszych konwencji należą: Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 1966 r.; Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 1966 r.; Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1965 r.; Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r.; Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur z 1984 r.; Konwencja o prawach dziecka z 1989 r.; Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r. oraz Międzynarodowa konwencja w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem z 2006 r.

Więcej na temat uniwersalnych ram prawa międzynarodowego praw człowieka, w tym mechanizmów ich egzekwowania, zob. np. De Schutter, O. (2015), *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary*, Cambridge, Cambridge University Press, 2nd edition.

OCHRONA PRAW PODSTAWOWYCH – ZAKRES, OCENA SKUTKÓW I ROZLICZALNOŚĆ

Uwzględnienie pełnego zakresu praw podstawowych w odniesieniu do sztucznej inteligencji

Korzystanie z systemów SI wiąże się z szerokim zakresem praw podstawowych, niezależnie od obszaru stosowania. Obejmują one m.in. prywatność, ochronę danych, niedyskryminację i dostęp do wymiaru sprawiedliwości.

Karta praw podstawowych UE (Karta) stała się prawnie wiążąca w grudniu 2009 r. i ma taką samą moc prawną jak traktaty UE. Łączy w jednym tekście prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze i społeczne. Zgodnie z art. 51 ust. 1 Karty instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii muszą szanować wszystkie prawa zawarte w Karcie. Państwa członkowskie muszą to robić, gdy wdrażają prawo Unii. Dotyczy to tak samo sztucznej inteligencji, jak i każdej innej dziedziny.

Prace w terenie przeprowadzone w ramach tych badań pokazują, że w ramach sztucznej inteligencji wykorzystuje się wiele różnych systemów. Analizowane technologie charakteryzują się różnym stopniem automatyzacji i złożoności. Różnią się również pod względem skali i potencjalnego wpływu na ludzi.

Ustalenia FRA pokazują, że korzystanie z systemów SI angażuje szeroki zakres praw podstawowych, niezależnie od obszaru stosowania. Obejmuje on m.in. prywatność, ochronę danych, niedyskryminację i dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Jednak jeśli chodzi o wpływ SI na prawa podstawowe, wywiady pokazują, że zakres stosowania jest często ograniczony do konkretnych praw.

Przy wykorzystywaniu SI należy wziąć pod uwagę szerszy zakres praw, w zależności od technologii i obszaru stosowania. Oprócz praw dotyczących prywatności i ochrony danych, równości i niedyskryminacji oraz dostępu do wymiaru sprawiedliwości można rozważyć inne prawa. Obejmują one na przykład godność ludzką, prawo do zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej, prawo do dobrej administracji (głównie ważne dla sektora publicznego) i ochronę konsumentów (szczególnie ważne dla przedsiębiorstw). W zależności od kontekstu wykorzystania sztucznej inteligencji należy wziąć pod uwagę wszelkie inne prawa chronione na mocy Karty.

OPINIA FRA 1

Wprowadzając nowe strategie polityczne i przyjmując nowe przepisy dotyczące sztucznej inteligencji, prawodawca UE i państwa członkowskie, działając w zakresie prawa Unii, muszą zapewnić poszanowanie pełnego zakresu praw podstawowych zapisanych w Karcie i traktatach UE. Odpowiednim strategiom politycznym i prawom muszą towarzyszyć szczególne gwarancje w zakresie praw podstawowych.

W ten sposób UE i jej państwa członkowskie powinny opierać się na solidnych dowodach dotyczących wpływu sztucznej inteligencji na prawa podstawowe, aby zagwarantować, że wszelkie ograniczenia niektórych praw podstawowych są zgodne z zasadami konieczności i proporcjonalności.

Należy wprowadzić odpowiednie gwarancje prawne, aby skutecznie chronić przed arbitralną ingerencją w prawa podstawowe oraz zagwarantować pewność prawa zarówno twórcom sztucznej inteligencji, jak i jej użytkownikom. Dobrowolne programy na rzecz monitorowania i ochrony praw podstawowych w zakresie rozwoju i wykorzystania sztucznej inteligencji mogą jeszcze bardziej przyczynić się do ograniczenia naruszeń praw podstawowych. Zgodnie z minimalnymi wymogami jasności prawa – jako podstawowej zasady praworządności i warunku koniecznego do zagwarantowania praw podstawowych – prawodawca musi zachować należytą staranność przy określaniu zakresu stosowania każdego takiego prawa dotyczącego sztucznej inteligencji.

Biorąc pod uwagę różnorodność technologii ujętych pod pojęciem „sztuczna inteligencja” oraz brak wiedzy na temat pełnego zakresu jej potencjalnego wpływu na prawa podstawowe, konieczna może okazać się regularna ocena definicji prawnej terminów związanych ze sztuczną inteligencją.

OPINIA FRA 2

Prawodawca UE powinien rozważyć przeprowadzenie obowiązkowych ocen skutków, które obejmowałyby pełny zakres praw podstawowych. Powinny one obejmować sektor prywatny i publiczny oraz być stosowane przed wykorzystaniem jakiegokolwiek systemu SI. Oceny skutków powinny uwzględniać zróżnicowany charakter i zakres technologii SI, w tym poziom automatyzacji i złożoności, a także potencjalne zagrożenia. Powinny one obejmować podstawowe wymogi w zakresie kontroli, które mogą również przyczynić się do podniesienia świadomości na temat potencjalnych skutków dla praw podstawowych.

Oceny skutków powinny opierać się na ustalonych dobrych praktykach z innych dziedzin i, w stosownych przypadkach, być regularnie powtarzane podczas wdrażania. Oceny te powinny być przeprowadzane w sposób przejrzysty. Ich wyniki i zalecenia powinny być w miarę możliwości podawane do wiadomości publicznej. Aby wspomóc proces oceny skutków, przedsiębiorstwa i administracja publiczna powinny być zobowiązane do gromadzenia informacji niezbędnych do dokładnej oceny potencjalnego wpływu na prawa podstawowe.

Unia Europejska i państwa członkowskie powinny rozważyć podjęcie ukierunkowanych działań mających na celu wsparcie podmiotów opracowujących systemy SI, korzystających z nich lub planujących ich wykorzystanie, aby zapewnić skuteczną zgodność z ich obowiązkami wynikającymi z oceny skutków w zakresie praw podstawowych. Takie działania mogłyby obejmować finansowanie, wytyczne, szkolenia lub podnoszenie świadomości. Powinny one być w szczególności – choć nie wyłącznie – skierowane do sektora prywatnego.

Unia Europejska i państwa członkowskie powinny rozważyć wykorzystanie istniejących narzędzi, takich jak listy kontrolne lub narzędzia samooceny, opracowanych na szczeblu europejskim i międzynarodowym. Należą do nich projekty opracowane przez unijną grupę ekspertów wysokiego szczebla ds. SI.

Stosowanie skutecznych ocen skutków w celu zapobiegania negatywnym wpływom

Wcześniejsze oceny skutków koncentrują się głównie na kwestiach technicznych. Rzadko dotyczą potencjalnego wpływu na prawa podstawowe. Wynika to z faktu, że brakuje wiedzy na temat tego, w jaki sposób sztuczna inteligencja wpływa na takie prawa.

Wdrażanie systemów SI wiąże się z szerokim zakresem praw podstawowych, niezależnie od zakresu stosowania. Zgodnie z art. 51 ust. 1 Karty państwa członkowskie, stosując prawo Unii, muszą przestrzegać wszystkich praw zapisanych w Karcie. Zgodnie z istniejącymi normami międzynarodowymi – w szczególności z wytycznymi ONZ dotyczącymi biznesu i praw człowieka (wytyczne Ruggiego) – przedsiębiorstwa powinny wprowadzić „proces należytej staranności w zakresie praw człowieka, mający na celu zidentyfikowanie możliwego negatywnego wpływu na prawa człowieka, zapobieganie mu i łagodzenie go, oraz rozliczenie się z niego” (zasady 15 i 17). Jest to niezależne od ich wielkości i sektora i obejmuje przedsiębiorstwa wykorzystujące sztuczną inteligencję.

Wypełniając swoje zobowiązania w zakresie wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka, UE przyjęła szereg aktów ustawodawczych dotyczących instrumentów sektorowych, w szczególności w kontekście obowiązków związanych z należytą starannością w odniesieniu do praw człowieka. Obecnie trwają dyskusje nad propozycją nowego unijnego prawa wtórnego. Takie prawo wymagałoby od przedsiębiorstw przeprowadzenia analizy *due diligence* potencjalnego wpływu ich działalności i łańcuchów dostaw na prawa człowieka i środowisko naturalne. Prawo takie miałoby prawdopodobnie charakter międzysektorowy i przewidywałoby sankcje za nieprzestrzeganie przepisów, które powinny obejmować używanie sztucznej inteligencji. Zob. opublikowane ostatnio sprawozdanie FRA pt. ***Business and human rights – Access to remedy [Biznes i prawa człowieka – Dostęp do środków prawnych]***, w którym wzywa się do poprawy horyzontalnych zasad staranności w zakresie praw człowieka w odniesieniu do przedsiębiorstw mających siedzibę w UE.

Oceny skutków są ważnym narzędziem zarówno dla przedsiębiorstw, jak i administracji publicznej, służącym do ograniczania potencjalnego negatywnego wpływu ich działalności na prawa podstawowe. Prawo Unii w konkretnych sektorach wymaga pewnych form ocen skutków, takich jak oceny skutków dla ochrony danych na mocy ogólnego rozporządzenia o ochronie danych (RODO). Wielu respondentów poinformowało, że przeprowadzono oceny skutków dla ochrony danych, zgodnie z wymogami prawa. Miały one jednak różne formy. Ponadto wcześniejsze oceny, o ile zostały przeprowadzone, koncentrują się głównie na aspektach technicznych. Rzadko odnoszą się do potencjalnego wpływu na prawa podstawowe. Według niektórych respondentów oceny skutków nie są przeprowadzane, gdy system SI nie wpływa lub wydaje się nie wpływać negatywnie na prawa podstawowe.

Z badania wynika, że wiedza respondentów na temat praw podstawowych – innych niż ochrona danych i w pewnym stopniu niedyskryminacja – jest ograniczona. Większość przyznaje jednak, że wykorzystanie sztucznej inteligencji ma wpływ na prawa podstawowe. Niektórzy respondenci wskazują, że ich systemy nie mają wpływu na prawa podstawowe, co w pewnym stopniu wiąże się z zadaniami, do których systemy SI są wykorzystywane.

Wszyscy respondenci są świadomi problemów związanych z ochroną danych. Większość respondentów zdaje sobie również sprawę, że dyskryminacja może – ogólnie rzecz biorąc – stanowić problem w przypadku wykorzystywania sztucznej inteligencji. Jednakże dokładne znaczenie i zastosowanie praw związanych z ochroną danych i niedyskryminacją pozostaje dla wielu respondentów niejasne.

Wyniki badań wykazują różnice między sektorem prywatnym i publicznym. Respondenci z sektora prywatnego są często mniej świadomi szerszego zakresu praw podstawowych, które mogą zostać naruszone. Kwestie ochrony danych są sektorowi prywatnemu znane. Jednakże inne prawa, takie jak niedyskryminacja lub dostęp do wymiaru sprawiedliwości, są mniej znane wśród przedstawicieli biznesu wykorzystujących sztuczną inteligencję. Niektórzy z nich byli w pełni świadomi potencjalnych problemów. Inni twierdzili jednak, że odpowiedzialność za kontrolę kwestii związanych z prawami podstawowymi spoczywa na ich klientach.

OPINIA FRA 3

Unia Europejska i państwa członkowskie powinny zadbać o wprowadzenie skutecznych systemów rozliczalności w celu monitorowania systemów SI i, w razie potrzeby, skutecznego reagowania na ich negatywny wpływ na prawa podstawowe. Oprócz ocen skutków w zakresie praw podstawowych (zob. opinia FRA 2) państwa członkowskie powinny rozważyć wprowadzenie konkretnych gwarancji w celu zapewnienia skuteczności systemu rozliczalności. System ten mógłby obejmować wymóg prawny dotyczący udostępnienia wystarczającej ilości informacji, aby umożliwić ocenę wpływu systemów SI na prawa podstawowe. Pozwoliłoby to na zewnętrzne monitorowanie przestrzegania praw człowieka i nadzór nad nim przez właściwe organy.

Unia Europejska i państwa członkowskie powinny również lepiej wykorzystywać istniejące struktury ekspertów ds. nadzoru w celu ochrony praw podstawowych przy wykorzystywaniu sztucznej inteligencji. Struktury te obejmują organy ochrony danych, organy ds. równości, krajowe instytucje praw człowieka, instytucje rzeczników praw obywatelskich i organy ochrony konsumentów.

Należy przeznaczyć dodatkowe środki na stworzenie skutecznych systemów rozliczalności przez podnoszenie kwalifikacji personelu pracującego dla organów nadzoru i jego dywersyfikację. Pozwoliłoby to na zajęcie się złożonymi kwestiami związanymi z opracowywaniem i wykorzystaniem sztucznej inteligencji.

Podobnie odpowiednie organy powinny dysponować wystarczającymi zasobami, uprawnieniami i – co ważne – wiedzą fachową, aby zapobiegać naruszeniom praw podstawowych i oceniać takie naruszenia oraz skutecznie wspierać osoby, których prawa podstawowe są zagrożone przez sztuczną inteligencję.

Ułatwianie współpracy między właściwymi organami na szczeblu krajowym i europejskim może pomóc w wymianie wiedzy fachowej i doświadczeń. Pomocne mogą być również kontakty z innymi podmiotami dysponującymi odpowiednią wiedzą fachową, takimi jak wyspecjalizowane organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Realizując takie działania na szczeblu krajowym, państwa członkowskie powinny rozważyć wykorzystanie dostępnych unijnych mechanizmów finansowania.

Zapewnienie skutecznego nadzoru i ogólnej rozliczalności

Przedsiębiorstwa i administracje publiczne, które opracowują i stosują SI, pozostają w kontakcie z różnymi organami odpowiedzialnymi za nadzorowanie systemów związanych z SI w ramach swoich odpowiednich kompetencji i sektorów. Do organów tych należą organy ochrony danych. Jednak korzystający ze sztucznej inteligencji nie zawsze są pewni, które organy są odpowiedzialne za nadzorowanie systemów SI.

Zgodnie z ugruntowanymi międzynarodowymi normami praw człowieka – na przykład art. 1 europejskiej konwencji praw człowieka (EKPC) i art. 51 Karty – państwa są zobowiązane do zapewnienia praw i wolności obywateli. Aby skutecznie przestrzegać prawa, państwa muszą m.in. wprowadzić skuteczne mechanizmy monitorowania i egzekwowania prawa. Dotyczy to również sztucznej inteligencji.

Na poziomie monitorowania ustalenia wskazują na istotną rolę wyspecjalizowanych organów ustanowionych w poszczególnych sektorach, które w ramach swoich kompetencji są również odpowiedzialne za nadzór nad sztuczną inteligencją. Obejmują one na przykład nadzór w obszarze bankowości lub organy ochrony danych. Nadzór nad sztuczną inteligencją z punktu widzenia praw podstawowych może być sprawowany przez wiele takich organów. Zakres odpowiedzialności organów odpowiedzialnych za nadzór nad sztuczną inteligencją pozostaje jednak niejasny dla wielu respondentów z sektora prywatnego i publicznego.

Wykorzystanie sztucznej inteligencji przez organy administracji publicznej jest czasami kontrolowane w ramach ich regularnych kontroli. Prywatne przedsiębiorstwa w określonych sektorach posiadają również wyspecjalizowane organy nadzoru, na przykład w dziedzinie ochrony zdrowia lub usług finansowych. W ramach tych kontroli sprawdza się również wykorzystanie sztucznej inteligencji i powiązanych technologii, na przykład w ramach ich systemów certyfikacji. Respondenci z sektora prywatnego wyrazili zainteresowanie powołaniem organów, które mogłyby udzielać fachowych porad w zakresie możliwości i legalności potencjalnych zastosowań SI.

W UE istnieje dobrze rozwinięty system niezależnych organów posiadających kompetencje w zakresie ochrony i promowania praw podstawowych. Należą do nich organy ochrony danych, organy ds. równości, krajowe instytucje praw człowieka i instytucje rzecznika praw obywatelskich. Z badań wynika, że osoby wykorzystujące lub planujące używanie sztucznej inteligencji często kontaktowały się z różnymi organami, takimi jak organy ochrony konsumentów, w sprawie używania przez nie sztucznej inteligencji.

Najczęściej użytkownicy sztucznej inteligencji kontaktowali się z organami ochrony danych w celu uzyskania wskazówek, informacji lub zgody w przypadku przetwarzania danych osobowych. Eksperti, z którymi przeprowadzono wywiady, podkreślają znaczenie organów ochrony danych dla nadzorowania systemów SI w odniesieniu do wykorzystywania danych osobowych. Zauważają jednak również, że organy ochrony danych nie dysponują wystarczającymi zasobami na potrzeby tego zadania i brakuje im konkretnej wiedzy fachowej na temat kwestii związanych ze sztuczną inteligencją.

Eksperti, w tym eksperci pracujący dla organów nadzoru, takich jak organy ds. równości i organy ochrony danych, zgadzają się, że należy pogłębić wiedzę fachową istniejących organów nadzoru, aby umożliwić im skuteczny nadzór nad kwestiami związanymi ze sztuczną inteligencją. Zdaniem ekspertów może to stanowić wyzwanie, jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że zasoby tych organów są już przeciążone. Podkreślają również ważną rolę odpowiednich organizacji społeczeństwa obywatelskiego specjalizujących się w dziedzinie technologii, praw cyfrowych i algorytmów. Mogą one zwiększyć rozliczalność za korzystanie z systemów SI.

NIEDYSKRYMINACJA, OCHRONA DANYCH I DOSTĘP DO WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI: TRZY TEMATY HORYZONTALNE

Badania pokazują, że wykorzystywanie sztucznej inteligencji wpływa na różne prawa podstawowe. Poza konkretnymi aspektami związanymi z daną sytuacją, w różnym stopniu wpływającymi na różne prawa, do tematów związanych z prawami podstawowymi, które pojawiły się w badaniach i które wielokrotnie miały zastosowanie do większości przypadków związanych ze sztuczną inteligencją, należą: konieczność zapewnienia niedyskryminacyjnego wykorzystywania sztucznej inteligencji (prawo do niedyskryminowania), wymóg legalnego przetwarzania danych (prawo do ochrony danych osobowych) oraz możliwość składania skarg na decyzje oparte na sztucznej inteligencji i dochodzenia zadośćuczynienia (prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do sprawiedliwego procesu).

Dwa główne prawa podstawowe, na które zwrócono uwagę w wywiadach, to ochrona danych i niedyskryminacja. Ponadto wielokrotnie wskazywano na skuteczne sposoby składania skarg na wykorzystywanie sztucznej inteligencji, powiązane z prawem do sprawiedliwego procesu i skutecznego środka odwoławczego. Poniższe trzy opinie FRA, odzwierciedlające te ustalenia, należy odczytywać wraz z innymi opiniami wzywającymi do bardziej kompleksowego uznania pełnego zakresu praw podstawowych, na które wpływ ma sztuczna inteligencja, oraz do reagowania na ten zakres.

OPINIA FRA 4

Państwa członkowskie powinny rozważyć zachęcanie przedsiębiorstw i administracji publicznej do oceny wszelkich potencjalnie dyskryminujących skutków stosowania systemów SI.

Komisja Europejska i państwa członkowskie powinny rozważyć zapewnienie finansowania ukierunkowanych badań nad potencjalnie dyskryminującymi skutkami stosowania sztucznej inteligencji i algorytmów. Badania takie zyskałyby na dostosowaniu ustalonych metodologii badawczych z zakresu nauk społecznych, które są stosowane w celu zidentyfikowania potencjalnej dyskryminacji w różnych obszarach – od rekrutacji po profilowanie klientów.

Na podstawie wyników takich badań należy opracować wytyczne i narzędzia wspierające podmioty wykorzystujące SI w wykrywaniu ewentualnych efektów dyskryminacji.

Szczególne gwarancje mające na celu zapewnienie niedyskryminacji przy wykorzystywaniu sztucznej inteligencji

Respondenci rzadko wspominali o przeprowadzaniu szczegółowej oceny potencjalnej dyskryminacji przy używaniu sztucznej inteligencji. Wskazuje to na brak dogłębnej oceny takiej dyskryminacji w zautomatyzowanym procesie podejmowania decyzji.

Obowiązek przestrzegania zasady niedyskryminacji jest zapisany w art. 2 TUE, art. 10 TFUE (zobowiązującym Unię do zwalczania wszelkiej dyskryminacji) oraz art. 20 i 21 Karty (równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji z szeregu względów). Zasada ta jest również zapisana w bardziej szczegółowych przepisach kilku dyrektyw UE, o różnym zakresie stosowania.

Automatyzacja i wykorzystanie sztucznej inteligencji mogą znacznie podnieść wydajność usług i mogą spo-

wodować zwiększenie liczby zadań, których ludzie nie byliby w stanie wykonać. Konieczne jest jednak zadbanie o to, by usługi i decyzje oparte na sztucznej inteligencji nie były dyskryminujące. Mając to na uwadze, Komisja Europejska niedawno podkreśliła potrzebę wprowadzenia dodatkowych przepisów chroniących niedyskryminację przy używaniu sztucznej inteligencji w **Unijnym planie działania przeciwko rasizmowi na lata 2020–2025**.

Większość respondentów jest zasadniczo świadoma, że może dojść do dyskryminacji. Jednak sami rzadko poruszali tę kwestię. Tylko nieliczni sądzą, że ich systemy mogą faktycznie dyskryminować.

Respondenci rzadko wspominali również o szczegółowych ocenach potencjalnej dyskryminacji, co oznacza, że nie dokonano dogłębnej oceny potencjalnej dyskryminacji.

Powszechnie uważa się, że pominięcie informacji o cechach chronionych, takich jak płeć, wiek lub pochodzenie etniczne, może zagwarantować, że system SI nie będzie dyskryminował. Niekoniecznie jest to jednak prawda. Informacje potencjalnie wskazujące cechy chronione, które często można znaleźć w zbiorach danych, mogą prowadzić do dyskryminacji.

W niektórych przypadkach systemy SI mogą być również wykorzystywane do badania i wykrywania zachowań dyskryminacyjnych, które mogą być zakodowane w zbiorach danych. Jednak bardzo niewielu respondentów wspomniało o możliwości gromadzenia takich informacji na temat grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji w celu wykrycia potencjalnej dyskryminacji. Ze względu na brak dogłębnej analizy potencjalnej dyskryminacji w zakresie faktycznego wykorzystania systemów SI nie przeprowadzono również prawie żadnej dyskusji na temat potencjalnych pozytywnych skutków stosowania algorytmów w celu podejmowania bardziej sprawiedliwych decyzji oraz nie przeprowadzono analizy tych skutków. Ponadto żaden z respondentów wykorzystujących sztuczną inteligencję nie wspomniał o stosowaniu SI w celu wykrycia ewentualnej dyskryminacji jako pozytywnego wyniku, co oznacza, że dyskryminację można skuteczniej wykryć podczas analizy danych pod kątem ewentualnej stronniczości.

Ze względu na to, że wykrywanie potencjalnej dyskryminacji za pomocą sztucznej inteligencji i algorytmów nadal stanowi wyzwanie, a respondenci jedynie pokrótce odnieśli się do tej kwestii, potrzebne są różne środki, aby rozwiązać ten problem. Obejmują one wymóg uwzględnienia kwestii związanych z dyskryminacją przy ocenie wykorzystania sztucznej inteligencji oraz inwestowanie w dalsze badania nad potencjalną dyskryminacją, w których stosuje się różne metodologie.

Może to obejmować, na przykład, przeprowadzanie testów sprawdzających poziom dyskryminacji. Mogłoby to opierać się na podobnych ustalonych metodach badania stronniczości w życiu codziennym, na przykład w odniesieniu do podań o pracę, w których nazwisko kandydata zostaje zmienione, aby (pośrednio) móc określić pochodzenie etniczne. W odniesieniu do aplikacji SI testy takie mogłyby obejmować ewentualne tworzenie fałszywych profili na potrzeby narzędzi internetowych, które różnią się jedynie pod względem chronionych cech. W ten sposób wyniki można sprawdzić pod kątem potencjalnej dyskryminacji. Zaawansowana analiza statystyczna mogłaby również przynieść korzyści badaniom w celu wykrycia różnic w zbiorach danych dotyczących grup chronionych, a zatem można je wykorzystać jako podstawę do zbadania potencjalnej dyskryminacji.

Na koniec, w niektórych wywiadach badawczych podkreślono, że wyniki uzyskane na podstawie złożonych algorytmów uczenia maszynowego są często bardzo trudne do zrozumienia i wyjaśnienia. W związku z tym dalsze badania mające na celu lepsze zrozumienie i wyjaśnienie takich wyników (tzw. wyjaśnialna sztuczna inteligencja) mogą również pomóc w lepszym wykrywaniu dyskryminacji przy korzystaniu ze sztucznej inteligencji.

OPINIA FRA 5

Europejska Rada Ochrony Danych (EROD) i Europejski Inspektor Ochrony Danych (EIOD) powinni rozważyć zapewnienie dalszych wytycznych i wsparcia w celu skutecznego wdrożenia przepisów dotyczących RODO, które mają bezpośrednie zastosowanie do wykorzystywania sztucznej inteligencji, aby chronić prawa podstawowe, w szczególności w odniesieniu do znaczenia danych osobowych i ich wykorzystywania w sztucznej inteligencji, w tym w zbiorach danych wykorzystywanych do celów szkolenia sztucznej inteligencji.

Pojawia się wysoki poziom niepewności co do znaczenia zautomatyzowanego procesu decyzyjnego i prawa do weryfikacji przez człowieka w związku ze stosowaniem sztucznej inteligencji i zautomatyzowanym podejmowaniem decyzji. W związku z tym EROD i EIOD powinni również rozważyć dalsze doprecyzowanie pojęć „zautomatyzowanego podejmowania decyzji” i „weryfikacji przez człowieka”, w przypadku gdy są one wymienione w prawie Unii.

Ponadto krajowe organy ochrony danych powinny zapewnić praktyczne wytyczne dotyczące tego, w jaki sposób przepisy o ochronie danych mają zastosowanie do wykorzystywania sztucznej inteligencji. Takie wytyczne mogłyby obejmować zalecenia i listy kontrolne, oparte na konkretnych przypadkach wykorzystania sztucznej inteligencji, w celu wsparcia zgodności z przepisami o ochronie danych.

Więcej wskazówek na temat ochrony danych

Konieczne jest zapewnienie większej jasności co do zakresu i znaczenia przepisów prawnych dotyczących automatycznego podejmowania decyzji.

Ochrona danych ma kluczowe znaczenie dla rozwoju i wykorzystania sztucznej inteligencji. Art. 8 ust. 1 Karty oraz art. 16 ust. 1 TFUE stanowią, że każdy ma prawo do ochrony swoich danych osobowych. W RODO i dyrektywie o ochronie danych w sprawach karnych (dyrektywa (UE) 2016/680) doprecyzowano to prawo i zawarto wiele przepisów mających zastosowanie do używania sztucznej inteligencji.

Respondenci wskazali, że większość systemów SI, z których korzystają, wykorzystuje dane osobowe, co oznacza, że ochrona danych jest zagrożona na wiele sposobów. Kilka aplikacji – według respondentów – nie wykorzystuje jednak danych osobowych lub wykorzystuje jedynie zanonimizowane dane, w związku z czym prawo o ochronie danych nie miałoby zastosowania. W przypadku wykorzystywania danych osobowych zastosowanie mają wszystkie zasady i przepisy związane z ochroną danych.

W niniejszym sprawozdaniu zwrócono uwagę na ważną kwestię związaną z ochroną danych, która ma również znaczenie dla innych praw podstawowych w odniesieniu do zautomatyzowanego podejmowania decyzji. Według badania Eurobarometru tylko 40 % Europejczyków wie, że może decydować, kiedy decyzje zostaną zautomatyzowane. Wiedza na temat tego prawa jest znacznie większa wśród osób wykorzystujących sztuczną inteligencję – większość respondentów

poruszyła tę kwestię. Jednakże wielu respondentów, w tym eksperci, argumentowało, że potrzebna jest większa jasność co do zakresu i znaczenia przepisów prawnych dotyczących zautomatyzowanego podejmowania decyzji.

W obszarze świadczeń socjalnych respondenci wymienili tylko jeden przykład decyzji w pełni zautomatyzowanych, opartych na zasadach. Wszystkie inne wymienione przez nich zastosowania są weryfikowane przez człowieka. Respondenci pracujący w administracji publicznej podkreślali znaczenie weryfikacji wszelkich decyzji przez człowieka. Rzadko jednak opisywali, co w rzeczywistości obejmuje taka weryfikacja przez człowieka i w jaki sposób wykorzystano inne informacje przy dokonywaniu weryfikacji wyników systemów SI.

Chociaż respondenci nie zgadzają się co do tego, czy obowiązujące przepisy są wystarczające, wielu wezwało do bardziej konkretnej interpretacji obowiązujących przepisów o ochronie danych w odniesieniu do zautomatyzowanego podejmowania decyzji, zgodnie z art. 22 RODO.

Skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących decyzji opartych na sztucznej inteligencji

Aby skutecznie podważać decyzje oparte na użyciu sztucznej inteligencji, ludzie muszą wiedzieć, że sztuczna inteligencja jest używana oraz jak i gdzie złożyć skargę. Organizacje używające sztucznej inteligencji powinny mieć sposobność objaśnienia procesu podejmowania decyzji przez ich systemy SI.

Dostęp do wymiaru sprawiedliwości jest zarówno procesem, jak i celem, i ma zasadnicze znaczenie dla osób pragnących skorzystać z innych praw proceduralnych i materialnych. Zawiera on szereg podstawowych praw człowieka. Prawa te obejmują prawo do sprawiedliwego procesu i do skutecznego środka prawnego na mocy art. 6 i 13 EKPC oraz art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. W związku z tym pojęcie dostępu do wymiaru sprawiedliwości zobowiązuje państwa do zagwarantowania każdej osobie prawa do zwrócenia się do sądu – lub, w pewnych okolicznościach, do organu alternatywnego rozstrzygania sporów – w celu uzyskania środka odwoławczego w przypadku stwierdzenia naruszenia praw jednostki.

Zgodnie z tymi normami ofiara naruszenia praw człowieka wynikającego z opracowania lub wykorzystania systemu SI przez podmiot publiczny lub prywatny musi uzyskać dostęp do środków odwoławczych przed organem krajowym. Zgodnie z odpowiednim orzecznictwem na mocy art. 47 Karty i art. 13 EKPC środek odwoławczy musi być „skuteczny zarówno w praktyce, jak i w prawie”.

W ustaleniach z badań określono następujące warunki wstępne, aby środki odwoławcze były skuteczne w praktyce w sprawach dotyczących systemów SI i ich wpływu na prawa podstawowe: wszyscy muszą być świadomi tego, kiedy używa się sztucznej inteligencji oraz jak i gdzie złożyć skargę. Organizacje wykorzystujące sztuczną inteligencję muszą dopilnować, by społeczeństwo było informowane o ich systemach SI i decyzjach podjętych z ich wykorzystaniem.

Z ustaleń wynika, że wyjaśnienie w prosty sposób, jak działają systemy SI i jak podejmowane są decyzje z ich wykorzystaniem, może stanowić wyzwanie. Prawa własności intelektualnej mogą utrudniać dostarczanie szczegółowych informacji na temat funkcjonowania algorytmu. Ponadto niektóre systemy SI są dość złożone. Utrudnia to dostarczanie istotnych informacji na temat funkcjonowania systemu i związanych z nim decyzji.

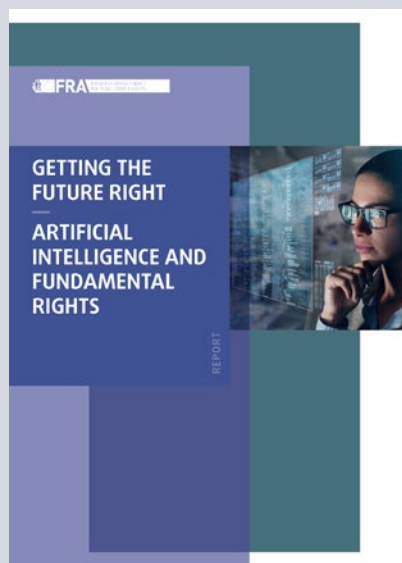
Aby rozwiązać ten problem, część przedsiębiorstw, z którymi przeprowadzono wywiady, unika stosowania złożonych metod przy podejmowaniu niektórych decyzji, ponieważ nie byłyby w stanie wyjaśnić podjętych decyzji. Alternatywnie stosują one prostsze metody analizy danych w odniesieniu do tego samego problemu, aby uzyskać pewną wiedzę na temat głównych czynników mających wpływ na niektóre wyniki. Niektórzy respondenci z sektora prywatnego podkreślali wysiłki podejmowane w celu stopniowej poprawy ich zrozumienia technologii sztucznej inteligencji.

OPINIA FRA 6

Prawodawca UE i państwa członkowskie powinni zapewnić osobom fizycznym skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących decyzji opartych na sztucznej inteligencji.

Aby zapewnić dostępność środków odwoławczych, prawodawca UE i państwa członkowskie mogliby rozważyć wprowadzenie prawnego obowiązku dla administracji publicznej i przedsiębiorstw prywatnych korzystających z systemów SI, polegającego na dostarczaniu osobom pragnącym skorzystać ze środków odwoławczych informacji na temat funkcjonowania ich systemów SI. Obejmowałyby one informacje na temat sposobu, w jaki systemy SI wpływają na zautomatyzowane decyzje. Obowiązek ten przyczyniłby się do osiągnięcia równości broni w przypadku osób dochodzących sprawiedliwości. Przyczyniłoby się to również do zwiększenia skuteczności zewnętrznego monitorowania systemów SI i nadzoru nad nimi w zakresie praw człowieka (zob. opinia FRA 3).

Ze względu na trudności w wyjaśnieniu złożonych systemów SI Unia Europejska powinna wspólnie z państwami członkowskimi rozważyć opracowanie wytycznych wspierających działania na rzecz przejrzystości w tej dziedzinie. W tym celu powinno się skorzystać z wiedzy fachowej krajowych instytucji praw człowieka i organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających w tej dziedzinie.

W niniejszym streszczeniu przedstawiono główne ustalenia zawarte w sprawozdaniu FRA pt. *Naprawić przyszłość – Sztuczna inteligencja a prawa podstawowe*. Główne sprawozdanie jest dostępne na [stronie internetowej FRA](#).

PROMOWANIE I OCHRONA PRAW PODSTAWOWYCH W UE

W sprawozdaniu FRA na temat sztucznej inteligencji i praw podstawowych przedstawiono konkretne przykłady tego, w jaki sposób przedsiębiorstwa i administracje publiczne w UE wykorzystują lub próbują wykorzystywać sztuczną inteligencję. W sprawozdaniu skoncentrowano się na czterech podstawowych obszarach – świadczenia socjalne, prognozowanie kryminologiczne, usługi zdrowotne i reklamy ukierunkowane. W sprawozdaniu omówiono potencjalne skutki dla praw podstawowych i przeanalizowano, w jaki sposób prawa te są uwzględniane przy wykorzystywaniu lub opracowywaniu zastosowań sztucznej inteligencji.

W niniejszym streszczeniu zaprezentowano główne wnioski płynące ze sprawozdania. Mogą one stanowić źródło informacji dla unijnych i krajowych działań politycznych zmierzających do uregulowania kwestii stosowania narzędzi związanych ze sztuczną inteligencją, przy jednoczesnym poszanowaniu praw człowieka i praw podstawowych.

FRA – AGENCJA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wiedeń – Austria
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699

fra.europa.eu

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
twitter.com/EURightsAgency
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

Urząd Publikacji
Unii Europejskiej